

Отримано: 31.01.2023.

Прорецензовано: 13.02.2023.

Прийнято до друку: 02.03.2023.

e-mail: andrii.smyrnov@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2023-34-123-127

Смирнов А. Українська православна спільнота в Північній Америці в міжвоєнний період. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2023. Вип. 34. С. 123–127.

УДК: 281.96(7)«19»

Андрій Смирнов

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА СПІЛЬНОТА В ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена розвитку українського православного руху на північноамериканському континенті в міжвоєнний період. Він почався з масового переходу греко-католиків у православ'я і призвів до появи двох окремих церковних спільнот у Канаді та США. З 1924 р. архієпископ УАПЦ Іван Теодорович об'єднав православних українців Північної Америки. Щоправда в міжвоєнний період Церква в США розвивалася під керівництвом архієпископа, а в Канаді – консисторії на чолі з адміністратором о. Семеном Савчуком. У 1937 р. УПЦ в Америці в юрисдикції Константинопольського Патріархату, яка складалася з понад 40 громад і місій, очолив єпископ Богдан Шпилька. Усі спроби поєднати українські Церкви в Америці виявилися невдалими. Ситуація змінилася тільки після прибуття нової хвилі емігрантів з України.

Ключові слова: Українська Православна Церква, діаспора, священник, Іван Теодорович.

Andrii Smyrnov

THE UKRAINIAN ORTHODOX COMMUNITY IN NORTH AMERICA DURING THE INTERWAR PERIOD

The article deals with the development of the Ukrainian Orthodox movement on the North American continent during the interwar period. It began with the mass conversion of Greek Catholics to Orthodoxy and led to the establishing of two separate church communities in Canada and the United States. The first UOC-USA parishes were founded in 1919, mostly by former Ukrainian Catholics from Galicia or Orthodox from Transcarpathia and Bukovyna. In 1924 Archbishop Ioan Teodorovych of the Ukrainian Autocephalous Orthodox church, formed in Kyiv, was dispatched to serve as a hierarch for the new churches in the United States and Canada. The UOC-USA grew quickly, and by 1932 it included 32 parishes and 25 priests.

Large numbers of Ukrainians who had formerly belonged to the Russian Orthodox church and the Ukrainian Catholic church joined the newly formed Ukrainian Orthodox church in Canada. After 1924 the UOCC insisted on retaining its administrative independence under Rev Semen Sawchuk as church administrator and president of the consistory. By the end of 1928 the church had approximately 64,000 followers, organized in 152 parishes served by 21 priests.

The church, priests, and faithful refused to join the Ukrainian Orthodox Church in the USA because they questioned the canonicity of Archbishop Ioan Teodorovych's episcopal consecration. Rev Yosyf Zhuk (a Catholic priest from Galicia) was selected as the church's bishop in 1931 and he was succeeded by Bishop Bohdan Shpylka (consecrated in 1937) under the jurisdiction of the patriarch of Constantinople.

Some priests and faithful, however, questioned the canonicity of Ioan Teodorovych's episcopal ordination and formed the Ukrainian Orthodox Church of America under the jurisdiction of the patriarch of Constantinople. The Carpatho-Russian Orthodox Diocese was founded in 1938 when a group of 37 Ruthenian Eastern Catholic parishes, under the leadership of Fr. Orestes Chornock, were received into the jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate.

Keywords: Ukrainian Orthodox Church, diaspora, priest, Ioan Teodorovych.

Улітку 2018 р. українська православна спільнота в Північній Америці урочисто відзначила свій столітній ювілей. Заснована західноукраїнськими емігрантами греко-католиками, що перейшли на православ'я, Українська Православна Церква (УПЦ) у діаспорі пройшла важкий шлях здобуття власного історичного досвіду. Українці пережили зіткнення з католицьким єпископатом, випробували російське православ'я, і аж тоді зважилися на утворення власної церковної організації,

що мала б відповідати національним традиціям й водночас інтегруватися до релігійного життя на північноамериканському континенті.

Вагомий внесок у наукове вивчення цієї проблеми здійснили Р. Єринюк, О. Мартинович, М. Марунчак, о. Т. Міненко, Ю. Мулик-Луцик, С. Савчук, О. Хомчук, о. С. Ярмусь та інші автори [1; 3; 5; 8; 9; 10; 13; 14]. Аналіз їх праць свідчить про наявність значного інтересу українських та закордонних дослідників до проблем формування феномену українського православ'я в Америці, міжюрисдикційних відносин, канонічного статусу духовенства. Однак вони не є уособленням повного консенсусу в дослідженні історії УПЦ у діаспорі, а, навпаки, відображають систематичне розширення спектру дискусійних питань. Ця закономірність всебічного наукового пошуку стимулює подальші дослідження у цьому напрямі, відкриває нові грані предмету вивчення. Тому метою статті є висвітлення початкового етапу інституалізації українського православ'я у США та Канаді в міжвоєнний період.

Зародження УПЦ у США і Канаді

Після прибуття до Америки на постійне проживання українські емігранти почали задумуватися про необхідність збереження національної та релігійної ідентичності. Життєві обставини спонукали їх організовувати громадське і церковне життя. У фермерських околицях поруч із мальовничими хатами новоприбулих виростали й українські церкви.

Більшість українських емігрантів, що належали до Греко-Католицької Церкви, прибували до Канади й США з Галичини та Закарпаття. Українці з Буковини та інших земель були православними. Буковинські громади обслуговували священники Російської Православної Церкви (РПЦ) [4, с. 457].

Українські греко-католицькі парафії напередодні ХХ ст. увійшли в конфлікт із римо-католицьким єпископатом у США та Канаді стосовно одруженого духовенства, збереження літургійних традицій та церковного майна. Не випадково о. Степан Ярмусь писав, що «творцем українського православ'я в Америці була нерозсудлива церковна політика латинської ієрархії» [10, с. 476].

Унаслідок цього почався масовий перехід греко-католиків у православ'я. Зокрема, в березні 1891 р. карпаторусинська парафія в Міннеаполісі, очолювана талановитим душпастирем Олексієм Товтом (1853–1909), приєдналася до Російської православної місії в Америці. За деякими даними, до кінця 1900-го у православ'я перейшли 6898 вірян із Галичини та Закарпаття [16, р. 150]. У 1911 р. їх було вже 18 224, а до 1914 р. РПЦ в Америці налічувала 43 тис. українців [15, р. 35]. Щоправда російська церковна політика була спрямована на русифікацію галичан, буковинців, лемків і закарпатців, котрі прагнули зберегти давні традиції, і перешкоджала їх переходу до православ'я. «Переселенці були задоволені більше з того, що їм дітей охрещено, молодих повинчано та відслужено похорон чи панахиди по померлих...», – писав церковний історик о. Тимофій Міненко [5, с. 40].

Асиміляційні плани щодо українців мала Пресвітеріанська Церква, яка звернула увагу на радикально налаштованих учителів-соціалістів. 1903 р. вони запросили самозваного митрополита Серафима (Стефана Уствольського) до Вінніпегу, де пресвітеріани планували розпочати новий реформаційний рух серед українських поселенців. Популярний лідер без розбору висвятив близько 50 священників, переважно малограмотних, і користувався масовою підтримкою понад 60 тис. послідовників [1, с. 9; 5, с. 42-51]. Через неканонічний статус і аморальну поведінку він вельми швидко втратив довіру розчарованих емігрантів і маргіналізувався. Церковна структура Серафима занепала, але виступила своєрідним каталізатором для активізації українського церковного руху в Америці.

У 1915 р. українські священники в Чикаго організували Народну Незалежну Церкву, лідером якої став енергійний священник Григорій Хомицький, висвячений старокатолицьким єпископом Карфорою. Паралельно з цим рухом у 1919 р. друга група священників заснувала Народну Греко-Православну Церкву в Америці на чолі з о. Володимиром Касківим. Їх висвятив єпископ РПЦ Стефан Дзюбай, який, однак, не підтримав створення незалежної Української Церкви. Отож, обидві групи залишалися без архипастирської опіки [4, с. 458].

Подібний український православний рух виник у Канаді з ініціативи світських діячів як результат конфлікту з греко-католицьким єпископом Никитою Будкою. У липні 1918 р. у Саскатуні було скликано таємне засідання лідерів національного руху, організатором якого був Василь Свистун. Учасники вирішили заснувати Українське Греко-Православне Братство для створення УПЦ. Перший церковний Собор відбувся 28 грудня 1918 р. у Саскатуні. Президія Братства затвердила офіційну назву нової церковної формації – Українська Греко-Православна Церква в Канаді [1, с. 12-13].

На Соборі не було жодного архиєрея, тому рішення щодо канонічної організації церковного життя православних українців на ньому не ухвалювалися.

Пошук архипастиря

Відповідно до рішення церковно-народного з'їзду у Вінніпезі 27 листопада 1919 р. тимчасовим першоієрархом Української Церкви став сирійський митрополит Германос Шегеді – представник Антіохійського Патріархату в Америці, що прийняв під свій омофор 5 священників із США і 2 з Канади. Він погодився очолити Церкву на період, поки Братство не знайде українського єпископа для неї. З'їзд, що згодом був проголошений Собором, ухвалив: «Всі українські греко-католицькі парафії і священники переходять з нинішнім днем під тимчасову духовну юрисдикцію митрополита Германоса, котрий зобов'язується сповняти всі архиєрейські потреби в Українській Греко-Православній Церкві і надзирати над духовною стороною її життя до часу вибору й ординації українського православного єпископа, при чім адміністративна церковна власть лишається в руках собору, братства, консисторії і парафії» [цит. за: 5, с. 67-68].

По суті, Українська Греко-Православна Церква (УГПЦ) – це була одна єпархія на дві країни. Насправді новоствореній Церкві бракувало внутрішньої єдності, тому під духовною опікою митрополита Германоса в Канаді та США почали розвиватися дві окремі церковні спільноти [5, с. 66-69]. У березні 1920 р. у Сент-Полі (штат Міннесота) владики висвятив перших священників-українців: С. Савчука, Д. Стратійчука і П. Самця [17, р. 80].

Адвокат Василь Свистун і адміністратор консисторії о. Семен Савчук (1895–1983) керували справами УГПЦ у Канаді, котра розпочала пошук канонічного українського єпископа в Східній Європі. Як писав о. Семен Савчук до Івана Огієнка в листі від 15 серпня 1921 р., «праця тут на церковнім полю тяжка. Однак чоловік енергійний і доброго здоров'я може зробити дійсно багато, так для наших переселенців тут як і для рідного краю. Очі нашого українського народу в Канаді все звернені в сторону рідного краю, лиш треба їм проводирів, котрі зрозуміли би душу народу і котрі посвятили би себе народній і церковній справі» [2, с. 166]. З цією метою наприкінці 1922 р. о. Семен виїхав до Європи і два місяці мешкав у професора Івана Огієнка біля Львова. Від нього він дізнався про створення УАПЦ на чолі з митрополитом Василем Липківським, але виступив проти запрошення неканонічного єпископа для православних українців у США та Канаді. Серед імовірних претендентів розглядалася кандидатура владики Олексія Громадського, майбутнього Волинського архиєрея і лідера Автономної Православної Церкви в роки нацистської окупації [8, с. 600; 7, с. 39, 44]. Однак незважаючи на спротив голови консисторії перемогли прихильники поєднання з УАПЦ.

Тим часом, УПЦ у США самостійно налагодила контакти з липківцями і запросила архиєпископа УАПЦ Івана Теодоровича (1887–1971), який прибув до Америки на пароплаві «Беренгарія» 13 лютого 1924 р. Делегацію, що вітала його по приїзді, очолював митрополит Германос, який привітав архиєпископа і навіть подарував йому єпископський посох, але участі у відправі спільного молебня не взяв [9, с. 258]. Він тоді заявив членам консисторії, що готовий «канонічно оформити» єпископський статус Івана Теодоровича, але той відмовився. Улітку того ж року обидві Церкви обрали його своїм першоієрархом. Як писав о. Тимофій Міненко, «в постанові 4-го Собору немає згадки про співпрацю владики з Консисторією й Братством, щоб Українська Греко-Православна Церква в Канаді стала частиною УАПЦ в Україні. Пізніше це привело до різних інтерпретацій зв'язку з Церквою в Україні. Архієп[ископ] Іоан вважав, що він є ієрархом УАПЦ, а єпархії, які він очолює, є складовою частиною Церкви в Україні» [5, с. 74]. Натомість УПЦ у Канаді трактувала себе цілком самостійною церковною спільнотою, яка перебуває в «духовній єдності» з УАПЦ Липківського.

Отже, Іван Теодорович об'єднав православних українців Північної Америки під своїм омофором. Щоправда в міжвоєнний період Церква в США розвивалася під керівництвом архиєпископа, а в Канаді – консисторії на чолі з адміністратором о. С. Савчуком. Тоді УГПЦ у Канаді перейшла на українську мову богослужіння, перенесла свій адміністративний центр до Вінніпега і почала видавати газету «Вісник» (редактор о. Василь Кудрик). Станом на 1928 р. вона нараховувала 120 парафій і 17 священників, а в США було близько 30 клириків. У 1935 р. кількість канадських громад збільшилася до 180 за рахунок переходу з російської митрополії та серафимівців [5, с. 76; 9, с. 255].

Створення УПЦ в Америці

Американські греко-католики, що сумнівалися в канонічності Івана Теодоровича і конфліктували з єпископом Костянтином Богачевським, 1929 р. провели нараду в Аллентауні (штат Пенсильванія), на якій було вирішено створити українську православну єпархію. Спочатку її духовно опікав

сирійський єпископ Афтіміос Офейш – лідер однієї з невизнаних американських юрисдикцій. У 1932 р. він висвятив колишнього ректора греко-католицької семінарії у Львові о. Йосифа Жука (1872–1934) на єпископа, до якого приєдналися впливові українські священники І. Теодоровича. Згодом владика Афтіміос одружився на молодій сирійській протестантці й УПЦ в Америці очолив Йосиф Жук. Між двома українськими Церквами в США почалася запекла боротьба за вплив на громаду.

На похороні Йосифа Жука, який загинув за загадкових обставин у 1934 р., був присутній представник Вселенського Патріархату Афінагор Спіру. Він сприяв переходу жуківців під омофор Константинополя. Як стверджує О. Хомчук, «від того часу ця Церква стала грати роль одинокої канонічної УПЦ проти неканонічної УАПЦ» [9, с. 268–269]. У 1937 р. УПЦ в Америці очолив Богдан Шпилька (1892–1965), висвячений владиками Афінагором та Каллістом на єпископа Євкарпійського, вікарія Американської архієпископії Константинопольського Патріархату для управління українськими парафіями (понад 40 громад і місій) [4, с. 463].

Занепокоєний архієпископ Іван Теодорович давно почав шукати порозуміння з Вселенською Патріархією, усвідомлюючи, що «треба бути готовим на “жертви”, включаючи нову хіротонію та втрату декого з духовенства, яке не відповідало канонічним вимогам Православної Церкви» [цит. за: 5, с. 81]. 13 березня 1935 р. він написав англійською мовою розлогого листа до патріарха Константинопольського Фотія II із проханням про визнання. Іван Теодорович просив патріарха знайти «мудрий, гідний і безболісний» шлях урегулювання свого канонічного статусу і висловлював бажання перейти разом із очолюваною ним Церквою в юрисдикцію Вселенського патріарха [6, с. 713; 7, с. 65]. Проти цього виступила канадська Церква, що переживала церковну кризу – бурхливе протистояння між мирянами (група Свистуна) та духовенством (група Савчука). На Сьомому Соборі УПЦ у Канаді (Йорктон, 1935 р.) перемогу отримала консисторія, але священники відмовилися від ганебної для них пересвяти і втратили довіру до упослідженого Теодоровича. Усі спроби поєднати українські Церкви в Америці виявилися невдалими. Ситуація змінилася тільки після прибуття нової хвилі емігрантів з України.

Карпаторуська православна єпархія

Ще однією юрисдикцією Вселенського Патріархату в Америці була самокерована єпархія для карпатських русинів, які претендували на свою окремішність. У липні 1937 р. 30 греко-католицьких парафій вирішили скликати церковний Собор для протидії латинізації. Він ухвалив рішення про утворення Карпаторуської православної єпархії, керівником якої обрав русофіла отця Ореста Чорнока (1880–1977). Наступного року вона перейшла під юрисдикцію Константинопольського патріарха, а о. Ореста висвятили на єпископа Агафонікейського. На той час новостворена єпархія уже охоплювала приблизно 50 тис. членів у 40 парафіях і поступово стала найчисельнішою українською православною спільнотою США [11; 12, р. 245–246].

Підсумовуючи викладене вище, варто наголосити, що напередодні Другої світової війни в Північній Америці існували дві самостійні Українські Православні Церкви, що перебували під омофором владики Івана Теодоровича, і дві єпархії в юрисдикції Вселенського Патріархату. Усі спроби поєднати їх виявилися невдалими. Канадська Церква, що перебувала під контролем парафіяльних священників і мирян, прагнула зберегти свій статус «самостійності й незалежності». Водночас на чолі УПЦ у США стояв єпископ із сумнівною архиєрейською хіротонією, який почав шукати порозуміння з Вселенською Патріархією. Остання не поспішала визнавати Українські Церкви, бо це призвело б до втрати її юрисдикції над частиною українських емігрантів у США та Канаді.

Список використаних джерел та літератури:

1. Єринюк Р. Короткий опис історії Української Православної Церкви в Канаді з нагоди її 90-ліття (1918–2008). Львів, 2010. 35 с.
2. Листи від громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Лларіона). Київ, 2011. 744 с.
3. Марунчак М. Студії до історії українців Канади. Вінніпег, 1966–1967. Том II. Ч. I. Історія суспільно-культурного росту українців Манітоби. Піонерська доба. 544 с.
4. Міненко Т. Українська Православна Церква діаспори в її інституційному багатоманіттю *Історія релігії в Україні*: в 10 т. Київ, 2013. Т. 9: Релігія і Церква в історії української діаспори. С. 453–471.
5. Міненко Т., о. Заснування в Канаді Української Православної Митрополії. Вінніпег, 2006. 340 с.
6. Мулик-Луцик Ю. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Вінніпег, 1989. Т. 4 : Українська Греко-Православна Церква в Канаді в юрисдикції архієпископа Івана Теодоровича. 831 с.

7. Преловська І. Видатний церковний діяч Іван Теодорович (1887–1971) – портрет на тлі доби. *Теодорович І. Благодатність єрархії УАПЦ (Української Автокефальної Православної Церкви)*. Київ, 2010. С. 5–95.
8. Савчук С., Мулик-Луцик Ю. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді: У 5 т. Вінніпег, 1984. Т. 1: Київська церковна традиція українців Канади. 616 с.
9. Хомчук О. Церква поза церковною огорожею. Розколи і руйнація Української Православної Церкви в пошуках «константинопільського визнання». Чикаго, 2002. 622 с.
10. Ярмусь С. Формування феномену Українського православ'я в Америці. *Історія релігії в Україні*: в 10 т. Київ, 2013. Т. 9: Релігія і Церква в історії української діаспори. С. 476.
11. Barriger L. Glory to Jesus Christ: A History of the American Carpatho-Russian Orthodox Greek Catholic Diocese. Brookline, Mass., 2000. 152 p.
12. Magocsi P. R. With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns. Budapest, 2015. 511 p.
13. Martynowych O. Ukrainians in Canada: The Formative Years, 1891–1924. Edmonton, 1991. 562 p.
14. Martynowych O. Ukrainians in Canada: the Interwar Years : Book 1, Social Structure, Religious Institutions, and Mass Organizations. Edmonton ; Toronto, 2016. 650 p.
15. Palij M. Early Ukrainian Immigration to the United States and the Conversion of the Ukrainian Catholic Parish in Minneapolis to Russian Orthodoxy. *Journal of Ukrainian Studies*. Toronto, 1983. Vol. VIII, No. 2. P. 13–37.
16. Procko B. The Establishment of the Ruthenian Church in the United States, 1884–1907. *Pennsylvania History*. Bloomsburg, 1975. Vol. XLII, No. 2. P. 137–154.
17. Sametz W. My Father The Priest: The Life and Times of the Very Reverend Dr Peter Sametz. Toronto, 2008. 262 p.

References:

1. Yeryniuk R. Korotkyi opys istorii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy v Kanadi z nahody yii 90-littia (1918–2008). Lviv, 2010. 35 s.
2. Lysty vid hromadskykh diiachiv, predstavnykiv ukrainskoi nauky, kultury i tserkvy do Ivana Ohienka (mytropolyta Ilariona). Kyiv, 2011. 744 s.
3. Marunchak M. Studii do istorii ukrainsiv Kanady. Vinnipeg, 1966–1967. Tom II. Ch. I. Istoriia suspilno-kulturnoho rostu ukrainsiv Manitoby. Pionerska doba. 544 s.
4. Minenko T. Ukrainska Pravoslavna Tserkva diaspory v yii instytutsiinomu bahatomanittii. Istoriia relihii v Ukraini: v 10 t. Kyiv, 2013. Т. 9: Relihiia i Tserkva v istorii ukrainskoi diaspory. S. 453–471.
5. Minenko T., o. Zasnuvannia v Kanadi Ukrainskoi Pravoslavnoi Mytropolii. Vinnipeg, 2006. 340 s.
6. Mulyk-Lutsyk Yu. Istoriia Ukrainskoi Hreko-Pravoslavnoi Tserkvy v Kanadi. Vinnipeg, 1989. Т. 4 : Ukrainska Hreko-Pravoslavna Tserkva v Kanadi v yurysdyktsii arkhyiepyskopa Ivana Teodorovycha. 831 s.
7. Prelovska I. Vydatnyi tserkovnyi diiach Ivan Teodorovich (1887–1971) – portret na tli doby. Teodorovich I. Blahodatnist yerarkhii UAPTs (Ukrainskoi Avtokefalnoi Pravoslavnoi Tserkvy). Kyiv, 2010. S. 5–95.
8. Savchuk S., Mulyk-Lutsyk Yu. Istoriia Ukrainskoi Hreko-Pravoslavnoi Tserkvy v Kanadi: U 5 t. Vinnipeg, 1984. Т. 1: Kyivska tserkovna tradytsiia ukrainsiv Kanady. 616 s.
9. Khomchuk O. Tserkva poza tserkovnoiu ohorozheiu. Rozkoly i ruinatsiia Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy v poshukakh «konstantynopilskoho vyznannia». Chikaho, 2002. 622 s.
10. Yarmus S. Formuvannia fenomenu Ukrainskoho pravoslavia v Amerytsi. Istoriia relihii v Ukraini: v 10 t. Kyiv, 2013. Т. 9: Relihiia i Tserkva v istorii ukrainskoi diaspory. S. 471–494.
11. Barriger L. Glory to Jesus Christ: A History of the American Carpatho-Russian Orthodox Greek Catholic Diocese. Brookline, Mass., 2000. 152 p.
12. Magocsi P. R. With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns. Budapest, 2015. 511 p.
13. Martynowych O. Ukrainians in Canada: The Formative Years, 1891–1924. Edmonton, 1991. 562 p.
14. Martynowych O. Ukrainians in Canada: the Interwar Years : Book 1, Social Structure, Religious Institutions, and Mass Organizations. Edmonton ; Toronto, 2016. 650 p.
15. Palij M. Early Ukrainian Immigration to the United States and the Conversion of the Ukrainian Catholic Parish in Minneapolis to Russian Orthodoxy. *Journal of Ukrainian Studies*. Toronto, 1983. Vol. VIII, No. 2. P. 13–37.
16. Procko B. The Establishment of the Ruthenian Church in the United States, 1884–1907. *Pennsylvania History*. Bloomsburg, 1975. Vol. XLII, No. 2. P. 137–154.
17. Sametz W. My Father The Priest: The Life and Times of the Very Reverend Dr Peter Sametz. Toronto, 2008. 262 p.